

NEOLOGIZMI KAO STILISTIČKA ZNAČAJKA POETSKOG JEZIKA BORISA VIANA

MIRJANA VUJANIĆ-LEDNICKI
Filozofski fakultet u Zadru

UDK: 801.82.08:840.09 VIAN
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1987-03-06

Ovomu je radu svrha da u romanu Borisa Viana *Pjena dana* (*L'écume des jours*) istraži neologizme koji predstavljaju jednu od bitnih odrednica njegova književnog izraza. Određena je njihova tipologija i njihova stilistička funkcija. U nastavku je prikazan analogan postupak — prenošenje tih neologizama u naš jezik u procesu prevođenja književnog djela na hrvatskosrpski jezik.

Životna potreba govornika jest da izrazi svako novo iskustvo, ime-
nuje svaki novi predmet i svaku pojavu, a jezik zadovoljava tu potrebu
stvaranjem neologizama.

Uzmemo li definiciju da je neologizam »jezična novotvorevina, novo
iskovana i još ne općenito prihvaćena riječ ili izraz; kovanje i upotreba
starih riječi u novom značenju; riječ, izraz, konstrukcija koja je nedav-
no ušla u jezik«¹ ili »riječ novostvorena ili riječ koja se već koristi, ali
upotrebljena u novom smislu« (prev. M. V.—L.),² ili bilo koju definiciju,
sve one imaju zajednički pojam *nov*, koji implicira razna bitna pita-
nja pri određivanju te »novine«: može li se metodološki valjanim krite-
rijima odrediti točno vrijeme nastanka neologizma, kada takva riječ
gubi status neologizma, zatim kako prepoznati neologizam.

Utvrđiti datum nastanka jedne riječi, jednog izraza, težak je i ne-
izvjestan posao, naravno, ukoliko se ne radi o tzv. »autorskoj riječi«. L. Guilbert, poznati teoretičar leksikologije, zaključuje da »točni lingvi-
stički događaji kao što su nove leksičke tvorevine trebaju biti datirani
s jedne strane na temelju njihove prirodnosti povijesti leksika vezane
za povijest društva, a s druge strane na temelju individualizacije tvore-
vina govornika identificiranih u jezičnoj zajednici.«³

¹ R. Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Zagreb, MH, 1969, str. 904—905, s. v.: *neologizam*.

² »Le *néologisme*... est un mot nouvellement créé ou un mot déjà en usage, mais employé dans un sens nouveau« (M. Grevisse, *Le bon usage*, Paris, 1964. 8ème éd, p. 73).

³ L. Guilbert, *La créativité lexicale*, Paris, 1975. (Langue et langage), str. 31—32.

Ni problem statusa neologizma nije jednostavan, u svakom slučaju događaju se dva procesa: ili riječ ulazi u upotrebu i tim u svakidašnji leksik ili ne biva prihvaćena i pada u zaborav. Za prepoznavanje neologizama ne postoje nikakvi čvrsti kriteriji, leksikografi bilježe riječi koje im se čine nove, kojih nije bilo u prethodnim rječnicima, leksikonima. Guilbert predlaže za to postupak koji se sastoji u određenju odnosa između dljakronije i sinkronije i odnosa između *langue* i *parole*. Naime, potrebno je istaknuti novotvorevinu u određenom razdoblju u odnosu na prethodno razdoblje ili utvrditi bilans novih riječi u suvremenom periodu u odnosu na uobičajeni leksik. Međutim, i tu se odmah otvaraju nova pitanja: što je to »uobičajeni leksik«, pitanje objektivnih kriterija, pitanje brzine nastajanja neologizma u vrijeme tako brzog napretka itd.

Dva su aspekta bitna kod stvaranja neologizama; s jedne strane je produkcija a s druge recepcija i ulazak u određeni leksik.

* * *

Neologija kao proučavanje leksičkog stvaralaštva podrazumijeva prethodnu empirijsku distinkciju između denominativne i stilističke neologije, koje odgovaraju dvjema temeljnim funkcijama jezika, referencijalnoj »denotativnoj« ili kongnitivnoj i »ekspresivnoj« ili emotivnoj.⁴

Denotativna neologija se ne očituje, kako kaže Guilbert,⁵ u želji za inovacijom na jezičnom planu (*langue*), već u potrebi da se imenuje neki novi predmet, pojam. Ona u principu ne ide od estetskijem razmatranja, već se brine za efikasnost, teži za točnim izjednačenjem imena s predmetom ili pojavom, da bi se izbjegla svaka dvosmislenost u označenju.

Stilistička neologija pripada području književnog stvaranja. U težnji za što boljom ekspresivnošću, a nezadovoljni već postojećim jezičnim oblicima, književnici posežu za novim jezičnim tvorevinama i tako sudjeluju u neprekidnom procesu obnavljanja i obogaćivanja jezika. Međutim, pritom se oni moraju pridržavati pravila sistema, jer inače se gubi funkcija komunikativnosti.

Ove neologizme Guilbert naziva neologizmima govora ili autora (*de parole ou d'auteur*) za razliku od neologizama denominacije ili predmeta (*de chose*). On spominje i neologizme jezika (*de langue*), koji se ne razlikuju od svakodnevnih riječi, a definirani su morfo-sintaktičkim pravilima koja upravljaju kombinacijom leksičkih elemenata ili morfema i daju nove leksičke jedinice (uzima Saussureov primjer: *in + décorer + -able = indécorable*).

Sve te vrste neologizama smještene su, naravno, na razini *parole* da bi se zatim pojavile u *langue*, tj. u općoj upotrebi, ali nalazimo i one koji idu obrnutim smjerom, tj. *langue* → *parole* (*mini, maxi*).

⁴ R. Jakobson, *Essais de linguistique générale*, Paris, 1963, str. 214.

⁵ L. Guilbert, *nav. dj.*, str. 40.

* * *

Polazeći od pojedinih teorijskih postavki lingvisti su pokušali izraditi određene lingvističke tipologije neologizama. Tradicionalna koncepcija povijesno-etimološkog tipa klasificira neologizme uzimajući ih kao izolirane riječi, prema tome koliko se uklapaju u naslijeđeni leksički fond na temelju tvorbenih elemenata (korijen, prefiks, sufiks). Semantički neologizmi klasificirani su na temelju raznih tropa. Noviji pokušaji klasifikacije proizlaze iz strukturalističkih postavki i generativno-transformacionalističke gramatike.

P. Guiraud⁶ predlaže sljedeću klasifikaciju: onomatopejski tip, morfološki tip, semantički tip i alogeni tip. Vrijedan je prijedlog klasifikacije L. Guilberta⁷ koji, poput Guirauda, uzima četiri oblika neologije, ali ponešto modificirana: fonološku neologiju, sintagmatičku, semantičku i posuđenice. Ta tipologija počiva na generativno-transformacionalističkim postavkama i uzima u obzir povijesne i sociolingvističke elemente. Mogli bismo je shematski prikazati ovako:

FONOLOŠKA	}	specifična (onomatopeja)	
		morfofonološka	
SINTAGMATSKA	}	derivacija {	
			sufiksacija
			prefiksacija
		kompozicija	
SEMANTIČKA	}	ekstraleksematska	
		intraleksematska (konverzija)	
POSUĐENICE			

Ovakva tipologija, koja pokriva polje leksičkog stvaranja i daje jasna razgraničenja, pogodna je za našu svrhu i preuzet ćemo je za razvrstavanje neologizama koje smo pronašli u romanu Borisa Viana *L'écume des jours*.⁸

⁶ P. Guiraud, *Structures étymologiques du lexique français*, Paris, 1967, str. 191.

⁷ L. Guilbert, *nav. dj.*, vidi: str. 59—101.

⁸ B. Vian, *L'écume des jours*, Paris, Union générale d'éditions, 1963. (10/18)

* * *

Obilježen poput gotovo svih svojih suvremenika duhom dade i nad-realizma, Boris Vian je jedan od onih modernih pisaca koji su težili za razbijanjem svih kalupa, pa i jezičnih. Njegov odnos prema književnosti temelji se na posebnom odnosu prema jeziku ne kao pukom sredstvu za opisivanje realiteta, već kao sredstvu koje pruža neiscrpne mogućnosti za izgradnju novih svjetova. Vian stvara u svom djelu novi, osebujan, čaroban svijet, to je, kako ga naziva Jacques Bens,⁹ *langage-univers*. A taj jezik-svijet je potpuno koherentan, ali ima svoju nama neobičnu logiku koja pri prvom susretu zapanjuje ali kasnije osvaja svojom neobičnošću i originalnošću. Istraživanje Vianova poetskog svijeta podrazumijeva istraživanje njegova jezika i jezično-stilske komponente, a to pruža zaista mnoge mogućnosti pristupa u skladu s brojnim elementima i segmentima njegove ekspresivnosti.

Specifičan odabir jezičnih elemenata i specifični sklopovi samo su dio strukture Vianova pjesničkog govora i izraza.

Doslovno (nemetaforičko) uzimanje jezika daje neobične obrate i posebnu fizionomiju umjetničkog djela: »... une patineuse à la fin d'une magnifique grand-aigle laissa tomber un gros oeuf...« (17); »... un homme encaissa le pourboire qui lui servirait pour manger, car il avait l'air d'un menteur...« (16); »Colin remarqua que l'homme n'avait une tête d'homme mais de pigeon et ne comprit pas pourquoi on l'avait affecté au service de la patinoire plutôt qu'à celui de la piscine« (16); »un homme planté là prendra racine pour peu que le terrain s'y prête; le pharmacien exécutera l'ordonnance l'introduisant dans une petite guillotine de bureau (94)« itd.

Tim se stilističkim učincima pridružuje još jedan postupak: stvaranje neologizama koji u znatnoj mjeri određuju Vianov poetski jezik.

Iz romana *L'Écume des jours* zabilježili smo brojne jezične novotvorevine, čije smo ne/postojanje u standardnom jeziku provjeravali pomoću raznih rječnika francuskog jezika.¹⁰

Navest ćemo neologizme redom kako smo na njih nailazili i, mada se neki ponavljaju, navest ćemo uz njih samo broj stranice na kojoj se prvi put pojavljuju. Paralelno donosimo njihov prijevod na hrvatsko-srpski jezik.¹¹

⁹ J. Bens, »Un langage-univers«. Pogovor u B. Vian, *nav. dj.*

¹⁰ P. Robert, *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, Paris, 1978. — (kratica PR)

— Larousse: *Dictionnaire du Français contemporain*, Berlin—München, 1982. — DFC

— H. Cottez, *Dictionnaire des structures du vocabulaire savant*, Paris, 1985. (Dictionnaire Le Robert) — DSVS

— V. Putanec, *Francusko-hrvatski ili srpski rječnik*, Zagreb, 1982.

— P. Gilbert, *Dictionnaire des mots contemporains*, Paris, 1985. (Les usuels du Robert)

— *Grand Larousse encyclopédique en dix volumes*, Paris, 1960—64.

¹¹ Boris Vian, *Pjena dana: roman*, s franc. prev. Višnja Machiedo. Zagreb, 1977.

pianocktail (12)	pianokoktel (16)
portcuir en feuille de Russie (16)	kožnica od ruskih listova (23)
andouille des îles (23)	bodulski tupoglavci (34)
le biglemoi (24)	shkitz-me (35)
centre de sudation (32)	središte znojne kupelji (49)
les arrivants de sexe pointu (32)	pridošlica šiljastog spola (49)
Cépédéiste (39)	lampahnožigač (61)
députodrome (40)	delegodrom (61)
doublezon (46)	duplofinta (72)
pince à forcipressure (49)	pinceta za zaustavljanje krvi (77)
la sacristoche (50)	sakristohija (78)
le Chevêche (50)	Bišćuk (79)
la Béniction (51)	blagoslov (80)
le Bedon (50)	požup Trbonja (78)
le Chuiche (50)	crkvenjak Švicer (78)
brouzillon (54)	zuzujavac (85)
surprise-party (79)	surprise-party (126)
varlets-nettoyeurs (84)	sluge čistači (134)
lâchant sa trousse à	
doctoriser (89)	prepuštajući ljekarstvo svojoj torbi (142)
paquets d'embrun (94)	valovi-mlaci (151)
octavon (105)	duboka oktava (169)
snobard (116)	snobić (187)
frigiploque (116)	ledoder (188)
lance-mort (141)	bacač smrti (230)
arrache-coeurs (141)	bodež-srcoder (230)
sénéchal de la police (152)	policijski senešal (246)
égalisateur à douze giclées (152)	sravnjivač s 12 prasaka (246)
Génie civil (92)	Génie civil (148)
je voudrais me retirer dans	
un coing (120)	htio bih se uvući u dunju (194)
peau de néant (147)	koža od ništavila (239)
zonzonner (70)	zuzuckati (111)
bloctotez! (152)	notesirajte! (247)
tue-filques (159)	ucmekaljka (258)
appareil à bruit (161)	škrebetaljka (260)
champignon de fumée (161)	dimna gljiva (261)
antiquitaire (123)	staretinar (199)
soupe au Kub et à la farine	juha od koncentrata u kockicama sa
de ponouilles (116)	zaprškom (187)
les chus (17)	padavičari (25)

Posebno bi se moglo studirati imena koja srećemo u ovom romanu:

(liječnik) Mangemanche	Mitojed
Soeurs Callote	sestre Čelepuš
les frères Desmaret	braća Celibat
les Ponteauzanne	obitelj Tovarmost
Jean Sol-Partre	Jean Sol-Partre
la duchesse de Bovouard	vojvotkinja de Bovouard
(infirmière) Carogne	(bolničarka) Karonja

Sva ta imena imaju simboličko značenje, ona određuju psihofizičke osobine njihovih nosilaca, a nastala su kao domišljati anagrami (Jean-Sol Partre) ili fonologiziranjem (Bovouard) — pri čemu nam je tu odmah jasno da se radi o Simone de Beauvoir i Jean-Paul Sartru kao

najznačajnijim ličnostima egzistencijalizma. Tu je zoonim, fonologiziran, *Pontea Suzanne* (od *pont aux ânes*) pod kojim se nazire buržujaska obitelj skućenih nazora, a oni su najkraći »most do magarca«. U prezimenu *Desmaret* slutimo etimon *démarier*, a kontekst to potvrđuje jer se radi o blizancima homoseksualcima. Ime *Mangemanche* za liječnika ne treba u današnje vrijeme posebna objašnjenja a ni malo iskrivljeno ime *Carogne* (Charogne) za bolničarku. Sestre *Callote* kao vlasnice ekskluzivne prodavaonice odjeće imaju u svom prezimenu »kapicu«, i to ne običnu, kao simbol ekstravagancije, a *callote* ujedno upućuje na njihove fizičke osobine, na »trbušastu posudu« koju ova riječ i označava.

* *
*

Pokušamo li tipološki odrediti sve navedene neologizme prema predloženoj shemi Guilbertove tipologizacije, srest ćemo se s poteškoćama jer je ona predviđena za standardni jezik. Neki se neologizmi lako uklapaju u shemu, za druge su potrebna objašnjenja.

U skupinu fonoloških neologizama možemo bez dvojbe uvrstiti pojmove *brouzillon* i *zonzonner* kao čiste onomatopejske tvorevine. Kod morfoloških tvorevina već nailazimo na oklijevanja jer neologizmi bivaju određeni dosta »usko«, uz zapostavljanje njihovih drugih, značenjskih dimenzija. Možemo npr. pretpostaviti da *chus* ima u korijenu *chute*, a da *doublezon* kao fonologizirani naziv za novac ima simboličko značenje: *double son*, tj. nešto što uključuje dvostrukost, dva aspekta, lice i naličje (u ovom slučaju se nameće opozicija bogatstvo/siromaštvo — sreća/nesreća — zdravlje/bolest). S druge strane *doublezon* podsjeća na postojeći španjolski zlatnik *doublon* (PR). Međutim, *doublon* u francuskom znači i podstavu. Isto je tako s pojmom *frigiploque* koji je složen od *frigidaire* i od onomatopeje *ploc!*¹² i koji predstavlja izmišljeni aparat za led, al vrlo običan, »jeftin«, vjerojatno i raskliman, za razliku od vrlo složenih i rafiniranih aparata kojima su se služili Vianovi junaci u doba življenja u raskoši.

Chevêche je iskrivljeni oblik za *evêque* (»biskup«) koji ima svoju *évêché* (»biskupiju«), a *Chuiche* je *Suisse*, uniformirani crkveni službenik koji prethodi u povorci klera i pazi na red za vrijeme obreda (PR), »švicer«. *La sacristoche* je naziv za *sacristie*, a *Bedon* je podrugljivi spoj riječ *le bedeau* (»laik u crkvi«) i *bedon* (»veliki trbuh«, »trbušina«). Svi ti nazivi imaju pejorativan prizvuk, što nije neobično s obzirom na kontekst u kojem ih nalazimo. Za bogate (novac) oni priređuju raskošne obrede a siromašnima su obredi bijedni i nedostojni, pa radilo se to i o ukopu. Crkvenim službenicima dao je Vian vrlo negativnu ulogu u

¹² »Onomatopée pour évoquer un bruit de chute, de heurt dans l'eau.« (PR)

skladu sa svojom poznatom averzijom prema svakoj religiji, obredu i pompi. Zato ni blagoslov nije pravi, nije *bénédiction*, već je kontrahiran u *béniction*.

Soupe au Kub et à la farine de panouilles je sirotinjsko jelo, a posljednji tračak egzotike beznadno je zadržan u dugačkom nazivu i u onome *K* za *cube* kao homonimnom obliku.

U staretinarnici radi, naravno, *marchand d'antiquités* koji postaje *antiquitaire* umjesto standardnog *antiquaire*.

Služeći se homonimijom dobio je Vian neobične sklopove poput »je voudrais me retirer dans un coing«. Očito je da se *coïn* (»kut«) pretvorio u *coing* (»dunja«) što se jednako izgovara, ali ljepše miriše.

Proces fonologizacije zauzima u Vianovoj leksičkoj produkciji važno mjesto, ona je promišljena i suptilna, a ujedno vrlo duhovita i stilski funkcionalna.

U drugu skupinu, sintagmatske neologije, mogli bismo uvrstiti sljedeće pojmove:

— *biglemoi* (*bigler* + *moi*), *andouillon des îles* (*andouille* + *-on* + *des îles*), *pince à forcipressure*, *députodrome* (*député* + *-drome*), *octavon* (*octave* + *-on*), *lance-mort*, *arrache-coeur*, *tue-fliques*, *peau de néant*, *champignon de fumée*, *égalisateur à douze giclées*.

Mada su zastupljeni razni tipovi sintagmatske gradnje riječi, očita je Vianova sklonost stvaranju novih pojmova kompozicijom, i to po uzoru na već postojeće složenice. Prema *lance -bombes*, *-pierres*, *-missiles* on stvara *lance-mort*, prema *aérodrome*, *hypodrome* nastaje *députodrome*, a prema *peau de mouton*, *de porc*, *de serpent* dobili smo *peau de néant*, vrlo pogodnu kožu za uvezivanje knjiga, čiji se sadržaj temelji na egzistencijalističkim postavkama. *Arrache-coeur* je sigurno neologizam koji je Vian smatrao uspjelim, »pogodenim«, jer ga je upotrebio kasnije kao naslov drugog romana (kod nas isto tako uspjelo preveden kao *Vadisce*). Njegove složenice, ma koliko bile maštovite, ipak su jasne i tvorbeno se uklapaju u gramatičke norme. Kad se više prepusti mašti, one su nejasnije i manje uspjele, npr. kao kod izraza *andouillon des îles* koji je nastao od *andouille*, »vrsta kobasice«, ili možda je riječ uzeta u prenesenom značenju »glupan, zvekan«. Sufiks *-on* obično ima deminutivno značenje, ali u ovom slučaju on je »pomutio« značenje. Dodatak *des îles* je određenje za specijalitet koji jedva da se može zamisliti usprkos detaljnom receptu za njegovu pripremu. Kod kulinarstva i raznih kompliciranih aparata (*égalisateur à douze giclées*) Vian je dao oduška i svom znanju i svojoj mašti, pa je tu njegova kreativnost vrlo plodna.

Ulazeći u polje semantičke neologije potrebno je naglasiti da se neologizmi ove vrste moraju proučavati samo u kontekstu, jer samo u kontekstu njihova opozicija prema primarnom značenju dolazi do izražaja.

Génie civil značilo bi, izvučeno iz konteksta, samo »graditeljstvo; skup graditelja« (*art de construction; ensemble des ingénieurs civils* — PR), ali u tekstu romana ono predstavlja nešto drugo, neki univerzalni,

mjerodavni priručnik, skup podataka, mudrosti i znanja, kao što je *code civile* skup zakona. *Paquets d'embrun* bila bi slikovita i lijepa kovanica analogna onoj *paquet de mer* (*masse d'eau de mer qui s'abat sur le pont d'un bateau; une jetée* — PR), da se radnja ne odvija u apoteci, a apotekarov glas ima zvuk broskog roga-sirene za maglu, uslijed čega se pod počinje ljuljati a »... des paquets d'embrun s'abbataient sur le comptoir«. Riječ je, zapravo, o posebnoj atmosferi, posebnom psihološkom ugodaju.

Sénéchal, prvobitno »najstariji sluga« (PR), a poslije netko tko je na najvišem položaju u određenoj oblasti, sudstvu, financijama i sl., poprima specifično značenje kao »policijski senešal« koji upravlja odredom ljudi kojima je svima ime Douglas, kao da su neka posebna rasa. Svi oni izvršavaju nasilne i protuzakonite radnje, a izmučene žrtve samo su za njih *appareil à brutt*.

Centre de sudation (kao *centre commercial, centre culturel, centre national*) jest mjesto i središte znojenja, ali je tu i nešto drugo, parno kupatilo (*bain de vapeur, sauna*), zapravo, slikovito nazvana prostorija puna znojnih plesača.

Liječnik koji ne ulijeva veliko povjerenje dobiva žestok napitak, uhvati se za stomak... »*en lâchant sa trousse à doctoriser*«. Liječnička torba kao simbol zvanja preuzima liječništvo, »ljekarenje« od lošeg liječnika.

Posuđivanje je vrlo čest način leksičke produkcije bez obzira da li se strana riječ preuzima kakva jest ili se zamjenjuje domaćom riječju. U ovom slučaju možemo navesti primjere koje smo pronašli u romanu:

blocnoter (engl. *Block-notes* → fr. *bloc-notes* → derivacijom *blocnoter*);

snobard od *snob* + (sufiks) *-ard* koji ima pejorativno značenje. U PR nalazimo sličan oblik *snobinard(e)* koji također ima pejorativno i deminutivno značenje;

pianocktail je neobičan klavir za spravljanje koktela pomoću harmonije: *piano* + *cocktail*.

Surprise-party još je jedan oblik »party« za uveseljavanje i razbi-brigu dokonih.

Međutim, bilo na koji način da su svi ti neologizmi nastali, bilo fonološkim, bilo sintagmatskim putem ili putem posuđivanja iz drugih jezičnih sistema, svi oni podliježu određenoj semantičkoj preobrazbi u zavisnosti s »okruženjem«, s kontekstom koji ih osmišljava i pridaje im višeznačno obilježje.

Isto je tako sa semantičkim tipom neologizama koji su građeni ili fonologizacijom ili derivacijom. I mada Guilbertova shema pokriva tipološko polje leksičke produkcije, ovakvi, stilogeni neologizmi teško podliježu jednostranoj tipologizaciji, samim tim što postaju simboli i izmiču

pravilima i zakonima standardnog jezika i izraza. Ali, poznato je da su mogućnosti i moći jezika neizmjerive.

Jezik umjetničkog teksta građen je na osnovnoj normi jezičnog standarda, ali je raspon sloboda u izgrađivanju umjetničkog teksta daleko veći.¹³ U konkretnom slučaju ukupnost teksta romana ima simboličku funkciju, i to treba imati u vidu pri analizi bilo kojeg njegova jezičnog elementa. Pjesnički govor i u ovom slučaju teži za individualizacijom do kraja, teži za izgradnjom vlastita jezika za vlastito viđenje svijeta i zato požiže za slobodnijom kombinatorikom.¹⁴

Tipologizacijom navedenih neologizama iz romana *L'Écume des jours* mogu se utvrditi dvije činjenice: oni su građeni prema pravilima leksičke proizvodnje standardnog jezika, ali njihova vrijednost je u njihovu stilogenom obilježju, u njihovoj simbolici kojom prerastaju običan jezični eksperiment i postaju dosljedan i uspješan stilski postupak koji determinira djelo i pisca, koji na taj način postaju samosvojni i prepoznatljivi.

Ranije smo spomenuli dva bitna aspekta neološkog stvaranja, produkciju i recepciju neologizama. Budući da se tu radi o stilističkim neologizmima koji nisu ušli ni u jedan rječnik standardnog francuskog jezika, potrebno je govoriti o njihovom ulasku u jedan drugi jezični sistem — u sistem Vianova jezika-svijeta kojemu su bili ekspresivni temeljci. Vianov svijet je nesvakodnevan i on nesvakodnevnim sredstvima, neologizmima (pored ostaloga) gradi unutrašnju logiku svoga djela.

* *
*

Činom prevodenja stavljaju se dva jezika u neposredan kontakt, a tražeći ekvivalente, prevodilac otkriva razlike među pojedinim jezičnim sistemima na sintaktičkoj, leksičkoj, morfološkoj, frazeološkoj i drugim razinama. Iz nesumjerljivosti dvaju jezika proizlaze i sve prevodilačke poteškoće koje dolaze do izražaja posebno u umjetničkom tekstu gdje treba sačuvati što je više moguće sredstva ekspresivnosti, slikovitosti, sve nijanse. Kad u procesu prevodenja prevodilac ustanovi koje stilističke osobine teksta odnosno koji manji segmenti su sadržajni konstituenti ukupnog značenja, on ih nastoji »sačuvati« u prijevodu u najvećoj mjeri i na najbolji način. Ako se radi o leksičkom nivou istraživanja pri prevodenju, onda se ono sastoji »u ispitivanju modifikacije poznatog općeg značenja u datom kontekstu, njegovog pomeranja u širinu ili dubinu u zavisnosti od drugih reči sa kojima je u tom kontekstu određena reč stupila u vezu.«¹⁵ U našem slučaju, u romanu *L'écume*

¹³ D. Jović, *Jezički sistem i poetska gramatika*, Beograd — Priština, 1985, vidi: str. 145—147.

¹⁴ D. Jović, *nav. dj.*, vidi: str. 131.

¹⁵ M. Stojnić, *O prevodenju književnog teksta*, Sarajevo, 1980, str. 40.

des jours, ustanovili smo da su takav stilogeni elemenat neologizmi, tj. da oni svoju funkciju ispunjavaju u odnosu prema semantičkoj stvarnosti i u »saodnosu misli s njenim umjetničkim izrazom: zbog toga tu i detalj zahtijeva brižljivo prevodenje, naročito tamo gdje je on elemenat višeg jedinstva — piščeva stila, jezične karakteristike i sl. Ako smisao cjeline nije u prevodu jednak spoju dijelova, valja ga zamjenjivati sličnim jedinstvom iz arsenala slikovitih izraza — koji su zastupljeni u prevodiočevu jeziku«. ¹⁶

Uspoređujući neologizme iz originala Vianova romana s njihovim prijevodima ustanovili smo da je prevodilac svaki navedeni neologizam zamijenio novostvorevinom u hrvatskosrpskom jeziku, osim kod neologizama *Béniction* i *antiquitaire* koji su prevedeni standardnim izrazima — »blagoslov« i »staretinar.«

Prevodilac je neke riječi-kovanice mogao doslovno prevesti i da pritom one zadrže potpuno svoju značenjsku i stilsku odliku, a neke je trebalo stvoriti, skovati i u takvom je postupku prevodiočeva kreativnost došla do punog izražaja.

Onomatopeje se u raznim jezicima različito stvaraju, zato je izraze *brouzillon* i *zonzonner* prevodilac iznašao u onomatopejskom inventaru našeg jezika i ponešto ih modificirao u skladu s francuskim predlošcima, pa smo dobili »zuzujavca« i »zuzuckati« pri čemu je postignuta reduplikacijom dominacija fonema /z/ kao što je to i u originalu.

Riječ *les chus* ima u korijenu *chute* »pad«, pa je prevodilac upotrebio izraz »padavičar« kao iskrivljeni izraz za one koji padaju, »padače«, mada u našem jeziku ni »padač« nije svakidašnji izraz.

Frigiploque je u prevodenju izgubila svoje onomatopejsko obilježje (*ptoc!*). Tu je napravljena obična kovanica »ledoder«, a isto je tako s *doublezon*, koji je postao »duplofinta«, ali u sebi ima više semantičke širine pa se može, kao što je autoru i bila namjera, povezati s dvostrukošću, lažnošću.

Chevêche je vrlo uspješno prenesen kao »Bišćuk«, upotrebljen je, dakle, isti jezični postupak »fonološke adaptacije«, a *sacristoche* je prevedena kao *sakristohija*. Kod izraza *Chuiche* je ipak bio neophodan opisni postupak, »crkvenjak Švicer«, kao i za *Bedon*, »požup Trbonja«, pri čemu je ime Trbonja nosilac fizičke osobine lika a »požup« je prevodiočev neologizam za osobu koja nije župnik, već radi u župi pod njegovim nadzorom. *Soupe au Kub et à la farine de panouille* postala je, kako to i kontekst otkriva, obična »juha od koncentrata u kockicama sa zaprškom« i pomalo izgubila od svog zvučnog naziva utemeljenog na igri *cube-Kub*.

Nemoguće je bilo izraziti i igru homonimije *coin-coing* u frazi »je voudrai me retirer dans un coing«, pa tako u prijevodu imamo »htio bih se uvući u dunju«, koje ne asocira na baznu frazu i na kut, pa gubi pomalo na smislu.

¹⁶ J. Levi, *Umjetnost prevodenja*, Sarajevo, 1982, str. 123.

Neologizmi iz sintagmatske tvorbene skupine predstavljali su prevodiocu manji problem jer su se u velikom broju mogli gotovo doslovno prevesti. Tako smo dobili »bacač smrti« (*lance-mort*), »dinnu gljivu« (*champignon de fumée*), »kožu od ništavila« (*peau de néant*), »sравnjivač s 12 prasaka« (*égalisateur à douze giclées*), »pincetu za zastavljanje krvi« (*pince à forcipressure*), »kožnicu od ruskih listova« (*portcuir en feuille de Russie*). Malu preinaku u duhu našeg jezika doživio je *députodrome* kao »delegodrom«. U našem jeziku ta kovanica dobro zvuči jer je sazdana prema leksikološkim pravilima, odgovara zahtjevima tvorbe riječi i duhu vremena. *Arrache-coeur*, »bodež-srooder«, dobio je determinirajući dodatak »bodež« koji ga je nepotrebno konkretizirao, spustio u svakidašnjicu, a *tue-flique* kao »ucmekaljka« žargonski je obojena kao i *flique* prema: *flic* (pop. »policajac«), samo joj je smisao općenitiji. *Octavin* je preveden kao »duboka oktava«. U francuskom jeziku postoji *octavin*, mala flauta podešena na gornju aktavu velike flaute. Prema analogiji a i iz konteksta (»la figure du professeur s'assombri. Il avait maintenu l'air d'un octavon«) možemo naslutiti da se radi o nekoj velikoj flauti podešenoj (možda) na donju oktavu. Prevodilac simplificira prevodeći »Njegov je izraz sada nalikovao na duboku oktavu«. Kod *andouillon des îles* prevodilac je uzeo drugo, preneseno značenje za *andouille* pa se u prijevodu izgubila veza s primarnim značenjem (»kobasica«) a kod odrednice *des îles* uzima malo prevodilačke slobode i daje lokalnog kolorita »specijalitetu« koji tako postaje »bodulski tupoglavac«.

Cépédéiste je neprozirna kovanica čije značenje se tek naslućuje unutar teksta (»Le soleil... pouvait s'amuser... à rendre honteux un réverbère allumé pour raison d'inconscience de la part d'un Cépédéiste.« — »Sunce... se moglo rasonoditi... i time da postidi poneku još upaljenu svjetiljku zbog nesavjesnosti lampahnožigača«). Prevodilac kuje nezgrapnu kovanicu, ali ne na predlošku *cépédéiste*, već na temelju konteksta.

Zanimljivo je transponiranje naziva za izmišljeni ples *biglemoi* od *bigler* — »škiljti«, »bacati pogled«, »pohlepno gledati«. Prevodilac, polazeći od smisla, gradi neologizam od riječi iz našeg žargona koja je bila jako u modi 60-ih godina isto kao i razni uvozni plesovi ludih naziva; to je riječ »škicati, škicirati«¹⁷ ali uzima stranu grafiju, poenglezuje naš žargonski izraz i tako smo dobili »shkitz-me«, koji zvuči vrlo »importno« i egzotično.

Prethodno smo objasnili neologizme s područja semantičke neologije. Prevodilac nije našao u našem jeziku adekvat za *Génie civil* jer se u našem jeziku ne može uspostaviti veza između *Code civil* i *Genie civil* kad se to prevede, pa je zadržao naziv u originalu kao što

¹⁷ T. Sabljak, *Rječnik šatrovačkog govora*, Zagreb, 1981, str. 138.
škicati — pogledavati, očijukati
škicnuti — letimice bacati pogled (u nekoga ili nešto)

bi se zadržao neki opći poznati naslov, jer on takav, bolje nego li preveden, asocira na primarni oblik a sekundarno značenje. Prevodilac je vrlo znalački i vrlo poetično sačinio polusloženicu »valovi-mlaci« prema *paquet d'embrun* i obogatio naš jezik jednim vrlo uspješim neologizmom upotrebljivim jednako dobro u pravom i prenesenom značenju. »Senešal« je riječ koju smo preuzeli¹⁸ poput mnogih naziva za specifična zvanja, pa ju je prevodilac zadržao u istom spregu kao u originalu i s istim konotacijama kao »policijski senešal«. *Appareil à bruit* zamijenjen je našim izrazom »škrebetaljka« (-> je vais personnellement briser cet appareil à bruit« — »ja ću osobno razbiti tu škrebetaljku«-), a ta škrebetaljka je Chick, lik koji umire dok mu krv klokoće u grlu. I u ovom slučaju je prevodilac mogao upotrebiti kalk »aparatus za buku«, ali je radije taj »aparatus« imenovao našim zvučnim, onomatopejskim nazivom. Ovakva »nevjernost« originalu je često rizična, ali u ovom slučaju je ona više nego li uspješna kao što je uspješan ovaj prijevod Višnje Machiedo u globalu i u pojedinostima.

Sve Vianove posuđenice iz engleskog su jezika i prevodilac ih je mogao preuzeti u istom obliku i u istoj funkciji da one nisu doživjele stanovite promjene (skraćanja, produženja, iskrivljavanja i sl.). Zato je prevodilac mogao u istom obliku kao i u originalu koristiti samo *surprise-party*. Ostale tuđice morao je »adaptirati« u skladu s originalom. Riječ *snob* udomaćila se u svim jezicima u tom obliku, pa i u našem, te je prevodilac zadržao korijen i dodao deminutivni nastavak analogan francuskom sufiksu *-ard*, pa smo dobili izraz »snobić«. U našem je jeziku uvriježen i naziv »notes« koji je derivacijom postao glagol »notesirati«, a *pianocktail* je radi jasnoće dobio čitavu drugu imenicu u složenici i postao »domaći« »pianokoktel«.

Kod vlastitih imena primijenjen je isti postupak kao kod prevodenja navedenih neologizama. Anagramirana ili ponešto iskrivljena imena, koja asociraju na određenu poznatu ličnost prevodilac je ostavio u originalu kako se to i inače postupa (Jean Sol Partre, de Bovouard), a ostala imena — označitelji fizičkih, psihičkih i drugih osobina prevedeni su tako da su i u prijevodu zadržana ta njihova svojstva (obitelj Tovarmost, braća Celibat, liječnik Mitojed.) Kod sestara Callote bio je moguć doslovan prijevod — sestre Čelepuš, koji opet ne zvuči svakidašnje, jer čelepuš (vrsta kape) nije predmet, pa tako ni naziv, iz svakodnevnog upotrebe. Isto je tako s bolničarkom Carogne, koja je (p)ostala Karonja, izraz za strvinu, mrcinu koj u našem jeziku postoji, doduše kao tuđica.¹⁹

Razmatrajući najprije neologizme u originalu djela ustanovili smo da se oni temelje na principima tvorbe riječi francuskog jezičnog sistema, ali s primjesama pjesničke slobode, te da je njihova funkcija isklju-

¹⁸ B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, 1978, s. v.: *seněšal* (od lat. *senescalus*)

¹⁹ B. Klaić, *nav. dj. s. v.: kàronja* (tal. *carogna*)

čivo stilogena. Analizirajući kasnije postupak kojim je prevodilac izrazio te neologizme u prijevodu na naš jezik, možemo zaključiti da je prevodilac nastojao i u većini slučajeva uspio dobiti leksički i stilistički adekvat. On je, kad god je to bilo moguće, gradio neologizme po istim principima kako su oni stvarani originalno, a najbitnije je da su oni pritom sačuvali ista stilistička obilježja i osobine. Kada to nije bilo moguće, došla je do izražaja prevodioceva jezična kreativnost koja je opet utemeljena na originalu i iz njega potpuno proizlazi. Na taj je način uspješno rješavana razlika između dva jezična sistema (leksička, semantička, fonološka i ostale), a svojim jezičnim stvaralaštvom prevodilac je obogatio i naš jezik.

Literatura

- Budagov, R. A., *Razvitak i usavršavanje jezika*, Sarajevo, Svjetlost, 1981. (Lingvistika — poetika)
- Guiraud, Pierre, *La stylistique*, Paris, Presses universitaires de France, 1954. (Que sais-je?)
- Giro, Pjer, *Semiologija*, Beograd, BIGZ, 1975. (Biblioteka XX vek)
- Guilbert, Louis, *La créativité lexicale*, Paris, Larousse, 1975. (Langue et langage)
- Jakobson, Roman, *Essais de linguistique générale*, Paris, Les éditions de minuit, 1963. (Arguments, 14)
- Jović, Dušan, *Jezički sistem i poetska gramatika*, Beograd, BIGZ; Priština, Jedinstvo, 1985.
- Levi, Jirži, *Umjetnost prevodenja*, Sarajevo, Svjetlost, 1982.
- Ljubenović, Krsta B., *Prilozi iz semantike i semantostilistike*, Gornji Milanovac, Dječje novine, 1983.
- Stojnić, Mila, *O prevodenju književnog teksta*, Sarajevo, Svjetlost, 1980.
- Teorija i poetika prevodenja*, prir. Ljubiša Rajić, Beograd, Prosveta, 1981. (Biblioteka XX vek)
- Sprachliches und Aussersprachliches in der Kommunikation*, hrsg. von Otto Kade, Leipzig, Enzyklopädie, 1979. (Übersetzungswissenschaftliche Beiträge, 2)
- Ullmann, Stephen, *Sprache und Stil*, Aufsätze zur Semantik und Stilistik, Tübingen, M. Niemeyer, 1972.
- Babić, Stjepan, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Zagreb, JAZU — Globus, 1986. (Djela JAZU; knj. 62)

Mirjana Vujančić-Lednicki: NEOLOGISMS AS STYLISTIC FEATURES IN
THE POETIC LANGUAGE OF BORIS VIAN

Summary

The paper comes as a result of the study of neologisms in the novel *L'Écume des jours* (Foam of the day) which represent one of the basic traits of his poetic expression, and their typology and stylistic function have been defined. In addition, an analogous procedure, i. e. rendering of those neologisms in the process of translation into Serbo-Croatian has been studied and described.